

ЛАЗАРУС ФОН ШВЕНДІ І ЙОГО ОЦІНКА КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У НІМЕЧЧИНІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI СТ.

Період 1555-1618 рр. в історії Німеччини більшість дослідників визначають як „конфесійну епоху”. Проблеми розвитку Німеччини у цей час – від укладення Аугсбурзького релігійного миру до початку Тридцятирічної війни – є менш дослідженими в історіографії порівняно з подіями Реформації, які передували їм, та військово-політичними конфліктами 1618-1648 рр. Між тим саме у другій половині XVI – на початку XVII ст. відбувалися важливі процеси стабілізації соціального життя, закріплення принципів Реформації у повсякденній практиці, які вплинули на подальший історичний шлях німецького суспільства.

Однією з найбільш актуальних проблем конфесіоналізації після укладення Аугсбурзького релігійного миру залишалося врегулювання релігійних відносин. Протистояння лютеран та католиків, незважаючи на підписання миру, не зникло остаточно, проте набуло інших форм. Імператор Фердинанд I (1556-1564) прагнув підтримувати в імперії рівновагу між обома угрупованнями, що було зумовлене, зокрема, необхідністю консолідації суспільства в умовах посилення у другій половині XVI ст. зовнішньої небезпеки – чергової загрози турецького вторгнення. Його наступник Максиміліан II (1564-1576) намагався продовжувати цю політику, зокрема, ухваливши у 1568 р. т.зв. „релігійну поступку”, що дозволила лютеранам діяти в австрійських землях. Пом'якшення ставлення сприяло кількісному зростанню прибічників євангелічного віросповідання: у 1570 р. на території Німеччини їх налічувалося близько 70%. Однак на початку 70-х рр. в імперії відбулися деякі конфесійні конфлікти (Кельнська війна 1572 р.). У цих умовах імператор звернувся до свого радника Лазаруса фон Швенді для підготовки документа з характеристикою суспільної ситуації.

Доповідна записка Швенді, написана у травні 1574 р., складається з декількох смислових частин. На початку твору автор здійснює історичний екскурс у минуле німецького народу, в якому помітне прагнення довести споконвічний потяг німців до свободи. Швенді підкреслює, що цей потяг виявився у боротьбі проти чужоземного панування, що мала місце і у стародавні часи (проти Римської імперії), і в епоху Середньовіччя (проти римського папства). Надалі Швенді характеризує події Реформації та особливості розвитку німецького суспільства після укладення Аугсбурзького релігійного миру. Він убачає причини Реформації у загальному обуренні німців тривалим визискуванням із боку римського престолу. Імператор Карл V, на думку автора, не виправдав сподівань німецького народу, схилившись на бік Риму. Між тим масове незадоволення швидко розповсюджувалося; велику роль у цьому відіграло книгодрукування, яке стало новим

засобом розвитку комунікації й освіти. Тривале протистояння тільки виснажувало суспільство, і велику заслугу Фердинанда I Лазарус фон Швенді вбачає у підготовці проекту Аугсбурзького релігійного миру, який зупинив конфлікт.

На нашу думку, ключовою ідеєю проекту Швенді виступає заперечення абсолютизму як провідного принципу державного устрою. Це знаходить вияв як у характеристиці проблем релігійного життя Німеччини, так і у висвітленні політичної ситуації. Для радника імператора неприйнятним є становище, коли розподіл державних посад здійснюється на користь одного угруповання (в даному випадку – католиків, хоча сам Швенді належить до цієї конфесії), оскільки воно підсилює протистояння в суспільстві, яким можуть скористатися зовнішні противники. Основним таким противником Швенді вважає римське папство. Після втрати під час Реформації панівних позицій у Німеччині, на думку автора, Рим прагне відновити свій вплив через поширення діяльності єзуїтів.

Неодноразово автор також критикує „іспанські звичаї”, „іспанські зразки” як такі, що не йдуть на користь розвитку Німеччини. Таке ставлення визначається не якимось ворожим ставленням до всього чужого взагалі чи до іспанців зокрема. Швенді наголошує, що монарх Іспанії є законним християнським правителем. Справа полягала у політиці, яку здійснював іспанський правлячий режим. На той час саме Іспанія могла вважатися державою, де європейський абсолютизм досяг свого розквіту: Франція набуде такого статусу уже в XVII ст. Війна в Нідерландах, у якій сам Швенді брав участь на боці іспанської армії, не схилила його на бік прихильників абсолютистського курсу.

Швенді переконаний, що у конфесійній боротьбі імператор не повинен ставати на бік одного з ворогуючих угруповань і силоміць придушувати виступи його противників. На його переконання, глава держави має бути третейським суддею, який врівноважує протиборство і зберігає існуючий стан справ від можливих загроз. У релігійних справах імператор має спиратися на такий важливий засіб, як загальнонаціональний собор, що мав би гарантувати толерантне ставлення влади до обох конфесій.

Загальний зміст послання дозволяє дослідникам зарахувати Лазаруса фон Швенді до лав гуманістів. Можна стверджувати, що такий світогляд формувався поступово. У 20-30-і рр. XVI ст. Швенді навчався у Базелі і Страсбурзі – центрах гуманістичного руху та Реформації. З другої половини 40-х рр. він виконував дипломатичні доручення Карла V, пізніше перебував з військовими місіями у Нідерландах, Угорщині. Внаслідок цього гуманістичні ідеї, що знайшли вияв у творі Швенді, не були відірваною від дійсності утопією: вони ґрунтувалися на реаліях тогочасного суспільно-політичного життя.

Водночас промовистим є той факт, що, виступаючи з ідеями релігійної толерантності, Швенді пропонує вирішувати наявні в німецькому суспільстві проблеми з аристократичних

позицій. Поняття „звичайна людина”, яке автор неодноразово використовує при описі подій Реформації, для нього пов'язане з поширенням хаосу, запобігти якому може тільки сильна влада. Крім того, виступаючи за дотримання рівних прав лютеран та католиків, він обурюється тим, що прибічники євангелізму переслідуються так само, як язичники, євреї, турки. Вочевидь, обґрунтованість ворожого ставлення до останніх для Швенді не потребує доказів. Однак навряд чи це ставлення могло бути іншим: лише декілька років тому (у 1564-1567 рр.) він був головнокомандувачем імперської армії, яка воювала проти турок в Угорщині. Отже, Лазарус фон Швенді залишався людиною свого часу, коли приналежність до певної релігії визначала ставлення як до окремих людей, так і до цілих народів.

Порівнюючи твір Швенді із сучасними йому працями мислителів інших країн Європи (зокрема, Франції), можна виявити певні відмінності. В умовах тривалих релігійних війн у значній частині французьких політичних памфлетів („Тигр” та „Франко-Галлія” Ф. Отмана, „Позов до тиранів” Ф. Дюплессі-Морне і Ю. Ланге, „Франко-Турція” анонімого автора) на перший план виходять ідеї боротьби з тиранією. На думку представників кальвіністського угруповання, несправедливий режим має бути повалений силою зброї; особливо підсилила такі настрої розправа з гугенотами, здійснена під час Варфоломіївської ночі. Між тим Швенді бажає не зруйнувати, а вдосконалити існуючі відносини. У цьому він ближчий до автора принципу державного суверенітету Жана Бодена, який обстоював необхідність збереження державою соціальної гармонії і захисту народу від зовнішніх ворогів. Однак гарантом спокою та миру Боден вважав саме абсолютну монархію, з чим Швенді не погоджується. Водночас німецький мислитель не може визнати справедливими й авторитарні прагнення великих німецьких князів.

Можна констатувати, що в деяких питаннях радник Максиміліана II випередив свій час. Так, перетворення рейхстагу на постійне зібрання представників імперських станів було запроваджене лише з 1663 р.; однак і тоді цей орган залишився другорядним. Виявилася нереалізованою й ідея проведення загальнонаціонального собору, який би врегулював релігійну проблему. Контроль над вирішенням конфесійних питань зберегли за собою князі; у 1576 р. юрист Йоганн Стефані розробив формулу „Чия влада, того й віра”, яка закріпила провідну роль можновладців у релігійній сфері. Тим не менш, твір Лазаруса фон Швенді є важливим свідченням розвитку німецької суспільно-політичної думки раннього Нового часу, яка не вичерпується спробами обґрунтування абсолютистських претензій територіальних правителів. Доповідна записка Швенді – яскравий доказ намагань державної влади вдосконалити конфесійні відносини. Але відсутність заходів, що реалізували б запропоновану програму, сприяла ускладненню суспільно-політичної ситуації в Німеччині на рубежі XVI-XVII ст., що в підсумку призвело до розв'язання Тридцятирічної війни.